

ügyi jogsegélyegyezményekben a szerződő államok kötelezik magukat arra, hogy az összes adóügyekben úgy az adók megállapításánál és biztosításánál, mint a jogorvoslati eljárás és a behajtás terén egymásnak kölcsönösen segínyt nyújtanak. A Romániával kötött egyezmény a jogsegélyt a fogyasztási adóügyekre és a vámokra is kiterjeszti.

A Magyarország által megkötött adóügyi egyezmények pénzügyi téren kétségkívül szorosabb kapcsolatot létesítettek a külföldi államokkal s amellet, hogy a több országban gazdaságilag érdekelt személyeknek az adóztatási kérdésekben bizonyos jogbiztonságot nyújtanak, a mostani gazdasági elzárkózás remélhető leépítése után, különösen fejlődő gazdasági viszonyok mellett, hathatós eszközei lehetnek az államok közötti gazdasági kapcsolatok fejlesztésének.

A kötött devizagazdálkodás kérdéséhez.

A Polgári jogban megjelenő tanulmányok a devizakérdés irodalmát három irányban gazdagítják: a devizarendelkezések ismeretése, jogi kritikája és a gazdasági élet követelményeinek a para-grafusokkal való lehető összeegyeztetése által. Azt az eredményt a devizapolitika mindenesetre meghozta, hogy az eddig *automatikus*an lebonyolódott nemzetközi fizetési forgalommal ellentétben ma a lebonyolításhoz *specialisták* kellenek, a korábbi, bármennyire bevált kereskedelmi, pénzügyi szaktudás, gyakorlat ehhez nem elég, a megszorodott teendők intézése és a változások figyelemmel kísérése nagyobb feladat, semhogy annak egyéb gazdasági ténykedés mellett is meg lehetne felelni. A *jegybankokban, miniszteriumokban, kamarákban, külkereskedelmi intézetekben, bankokban*, valamint magukban a *kereskedelmi vállalatokban* ma már a devizaügyeket is, mint idáig, az adó-, vám-, társadalombiztosítási ügyeket, alkalmazottak hada intézi, a *hármadára csökkent külforgalom* egyre *növekvő adminisztratív munkát* igényel. Ez nem a természetes munkamegosztás folyamata, nem a termelés, forgalom további racionalizálása, hanem a forgalommal szervesen össze nem függő, eddig szükségtelen új funkciók kényszerű beiktatása. Ha ez *jogász*i munkát is jelent, akkor azt hiszem, az ügyvédségnek kívánatosabb munkaalkalmat nyújtana a gazdasági élet fellendülése, a forgalom növekedése, mint ily funkciók, amelyek — a munkát drágító, a termelést csökkentő hatásuk révén — több munkaalkalmat szüntetnek meg ott, ahol azt közvetlenül nem észleljük.¹⁾

¹⁾ Miként azt *Fr. Bastiat* is kifejtette: *Amit látunk és amit nem látunk*. Budapest, Cobden. 1924.

Mindez közismert. Az illetékesek is hangoztatják e megszorító rendszabályok önmagukban káros, de ideiglenesen kényszerű jellegét és szükségesnek tartanak nemzetközi megállapodásokat, amelyek a megszorításokat legalább is csökkentenék. Csak az „*autarchia*“, a „*nemzeti önellátás*“ veszélyes eszméjének naív hívei, valamint egyes érdekeltek, akikről még szólunk, kívánják e korlátok fenntartását, sőt növelését és sajnos, azok minden hivatalos program és nyilatkozat ellenére valóban egyre szaporodnak. Ujból vizsgáljuk meg tehát, mely okok hozták létre a devizaforgalom hatósági irányítását, intézését és hogyan alakul ki mindenütt, ahol ez útra ráléptek, logikai szükségességgel a hatósági intézkedések, megszorítások, gyámkodás rendszere.²⁾

A helyes exponálás céljából érintenünk kell néhány e kérdés-komplexummal összefüggő problémakört, így rá kell mutatnunk az *állami pénzügyek* és az *adóztatás* idevágó kérdéseire. Tudjuk, hogy az adóterhek emelkedése, a közháztartások túlméretezése egyik oka a hitelválságnak, ezen át a valutáris zavaroknak, a külkereskedelem fokozott megszorításának, végül a kötött devizaforgalomnak. Az e téren elkövetett hibák következményeivel akkor is számolni kellene, ha gondoskodás történt volna arra nézve, hogy e hibák ne ismétlődjenek. Mindeddig azonban nem nyilvánult meg eléggé elszánt akarat e problémák megoldására, sőt a tudomány is kevés teret szentel a gazdasági bajok kutatásában az adók, közterhek szerepének. Mindez a bizalomhiányt fokozza és így a deviza-kényszergazdálkodás okainak számát növeli. Igaz, hogy ha a közháztartások hiányának fedezése bármily súlyos kölcsönök vagy brutális adóztatás útján is történik: ez a valuta stabilitását közvetlenül nem veszélyezteti. Ily megoldások gazdaságilag károsak, jogilag vitathatók, de önmagukban nem valutarontó hatásuk. Ha azonban a pénzügyi nehézségek oly generáció életében állanak be, amely a szélső inflációt átélte, akkor a valutáris bizonytalanságot *szubjektív okokból* is fokozzák. Annál is inkább, ha mérvadó helyekről hangzanak el javaslatok a többé-kevésbé burkolt és tudatos *infláció* érdekében,³⁾ és több kormány igyekezett inflatorikusnak nevezhető intézkedésekkel tágitani a hitelkereteket, vagy fedezni a deficitet. Ide sorozható az *Egyesült Államok*

²⁾ Felsorolásukat és ismertetésüket l. egyebek közt a *Tébe, Gyosz, Nemzeti Bank, Gazdaságkutató Intézet, Pénzügyintézet, Központ, Népszövetségi Biztos, Pénzügyminiszter* stb. jelentéseiben, a *Közigazgatási Szemle* krónikaiban.

³⁾ Felemlítjük a *Wagemann-tervet*, a *munkapénz, energiapénz* elgondolásait, a nyílt inflációt javasoló nevesebb politikusok közül *lord d'Abernon, Borah* nevét, *Cassel* és *Keynes* javaslatai is felölelik a fizetési eszközök mesterséges szaporításának gondolatát.

„hitelkiszélesítési” politikája, a *Glass-Steagall-bill*, a német „*Wiederankurbelungspolitik*”, a japán fedezetlen bankjegyek szaporítása, az orosz jegyforgalom növekedése és Éber Antal szerint megvizsgálandó,⁴⁾ nem infláció-e, ha a jegybank azért terjeszti ki a visszleszámtólas keretet, hogy a pénzintézeteket az összeomlástól megmentse, ha a mezőgazdasági váltókról nem tudjuk, áruforgalomból származnak-e azok, ha a jegybank kincstári jegyeket, közösségek váltóit számítoja le, vagy bukandó intézetek váltóit prolongálja? Ha még megemlítjük a „*redeflációs*”, „*mérsékelt*-, *ellenőrzött*” bankjegyszaporítási javaslatokat, *pártok, érdekképviseltek programjait*, amelyek a *papírpénz* mesterséges szaporításában keresik a megoldást, a pénzügyminiszteri expozékat, amelyek az infláció *lehető* elkerülését ígérik, mindez a *pénz értékének mesterséges csökkentését* jelentené, vagyis a vele szemben való bizalmatlanságot növeli. Mivel pedig e tényezők szerepe nem minden országban egyaránt jelentékeny, ez szubjektív okokból növeli egyes országok valutáris diszázióját és egyik oka a kötött devizagazdálkodás bevezetésének.

E javaslatok célja kettős: a *magángazdaság* szempontjából a hitellehetőségek növelése, az adósságok csökkentése, az árak emelése, az *államháztartás* szempontjából a deficit kiküszöbölése. Ha a kormányok mégsem fordulnak ily eszközhöz, akkor a közönség bizalma — feltéve, hogy más, alább ismertetendő okok nem játszanak közre — helyreállhat és a diszázió eltűnhetik. De az aggodalom, hogy a *bankjegypolitikát* ismét *párt*-politikai tényezők befolyásolhatják, a valutáris nyugalom helyreállítását egymagában is nehezíti. Bármennyire eltökélt is egy kormány az infláció elkerülésére, kérdés, a viszonyok nyomása alatt, vagy téves gazdasági felfogásból mikor választja a deficit kiküszöbölésének e vészes, de kis időre kényelmesebb útját? Annál inkább, mert gyakran maga a polgárság tiltakozik a konkrét takarékosági javaslatok ellen, mindenekelőtt a közvetlenül érdekelték: közalkalmazottak, szállítók, telektulajdonosok, de a nagyközönség is, abból a sajtóban is hirdetett téves felfogásból kiindulva, hogy az állami büdzsé megszorítása az ő kereseti lehetőségeit csökkenti. Mindezek okán a *tőke főképp a hosszulejáratu hitel kockázatát nem meri vállalni*, ami korábbi ily hitelek felmondására, újak megtagadására vezet. *Logikai botlásnak kell tartanunk azonban, ha maguk az infláció hívei ítélik el a tőkét, amiért ily kilátások mellett hosszabb kockázatot nem vállal.*

Ugyancsak ismert a kötött devizaforgalomnak a *fizetési mérleg passzivitásán* alapuló magyarázata. E passzivum kiegyen-

⁴⁾ *Közgazdasági Szemle* 1932. 516. l.

lítható arannyal vagy más áruval. Ha a hitelezők e passzívum azonnal való kiegyenlítését nem kívánják, *hitelművelet* segítségével a fizetés későbbre halasztható. Ma, a fentebb mondottak folytán is, külföldi hitel nem szereshető, a passzívum tehát arannyal vagy áruval kiegyenlítendő. *Aruszállítás* útján való fizetésnek a gazdasági elzárkózás állja útját. Az *aranyban* való fizetés kérdése pedig a *készfizetéssel* függ össze, vagyis azzal a törvénnyel vagy szokásjoggal, hogy a jegybank a benyújtott bankjegyeket kívánatra aranyra váltja be. E gyakorlat sok országban eddig sem volt érvényben, ma azonban azt több, eddig készfizető jegybank is felfüggesztette. Bármely — *akár köz, akár magán* — külföldi tartozás csak az ismertetett módok egyikén egyenlíthető ki. Minthogy ma egyik lehetőség sincs meg, ez fokozott keresletet idéz fel a hitelező állam fizetési eszközeivel szemben, míg az adós állam valutája iránti kereslet csökken. Így a valutáris egyensúlynak meg kell dőlnie, hacsak a kivitelt mindaddig nem növelik, a behozatalt nem csökkentik, amíg a deviza-piacon a kínálat-kereslet normális viszonya helyre nem áll.⁵⁾

Ismeretes, hogy a kormányok a külkereskedelmet más módon is: az *autonom vámtarifák, vámszerződések, behozatali és kiviteli engedélyek és tilalmak, adókedvezmények, tarifapolitika, prémiumok, monopóliumok, kontingensek, kényszerkartellek* stb. segítségével is irányítják, szabályozzák. Külön megvizsgálandó, helyes-e a célkitűzés és elérhető-e a célkitűzésnek megfelelő eredmény, de az elmélet és a gazdaságtörténet tanulságai indokolttá teszik a szkepszist. Elég arra rámutatnunk, hogy a megszorítások maguk után vonják más kormányok ellenintézkedéseit, ilymódon tehát inkább csak a külkereskedelem *volumenje* szokott csökkenni, de ahol netán a kiviteli többlet fokozódnék, vagy a behozatali többlet csökkenne, ott sem igazolható, hogy az e rendszabályok eredménye-e? Hogy az aktív külkereskedelmi mérleg önmagában kívánatos-e vagy közömbös, azt itt szintén nem taglalhatjuk, csak annyit jegyzünk meg, hogy a legtöbb kormány mindmáig ennek ellenkezőjére: a fizetési mérleg passzivitásának növelésére igyekezett, vagyis: *külföldi kölcsönök felvételére*.

Ha ma is meg volna új külföldi kölcsönök felvételének, vagy régi kölcsönök prolongálásának lehetősége, akkor a fizetési mérleg és kapcsolatban a deviza-kérdés problémája még nem élesedett volna így ki. Azt azonban megemlítjük, hogy a kormányok idáig is megtettek mindent a külkereskedelmi és fizetési mérleg befolyásolására, az esetleges passzívum pedig kül-

⁵⁾ *Földes Béla: Pénz és pénzügyrendszerek. Közgazdasági Enciklopédia IV. köt., Budapest, 1930.*

földi kölcsön útján fedezhető volt. Ha ma mégis az adott helyzet állt elő, ez az állami beavatkozás érveivel szemben fokozott óvatosságra int.

Minthogy egyedül kereskedelempolitikai uton a fizetési mérleg és a devizaellátás kérdése megoldhatatlannak bizonyult, a közelmúltban számos kormány megtoldotta azt a kötött devizaforgalom bevezetésére, vagy — ahol ez már megvolt — szigorításával. Újabb külföldi kölcsönök szerzésének, a passzív fizetési egyenleg árúszállítás útján való kiegyenlítésének lehetősége a *transferproblémát* akuttá tette. Miben történjék a fizetés, ha a tartozás sem aranyban, sem árúban nem róható le? Ha az adós a saját államának pénzében fizet, a hitelező e számára idegen valutával nem tehet mást, mint hogy azon az adós országában árut vásárol, vagy a valutát eladja annak, aki ott vásárolni óhajt. Ez a megoldás a hitelező államának elzárkózó gazdaságpolitikája folytán nem áll nyitva. Ha pedig az adós a hitelező államának pénzében kíván (vagy tartozik) fizetni, a helyzet ugyanaz, mivel az idegen fizetési eszköz ismét csak arany vagy árú exportálása útján szerezhető meg.

Ha már most kereskedelempolitikai okokból ily kiegyenlítés lehetetlen, vizsgáljuk meg, hogyan tenné azt lehetővé a kötött, vagyis az államilag monopolizált devizagazdálkodás? Itt elég volna az ismert tényre hivatkozni, amely szerint több országban a devizaforgalom megkötése csak kevéssel előzte meg a küladósságok fizetésének törvényes felfüggesztését, a *transfermoratóriumot*, vagy néhol a *fizetéseképtelenség* deklarálását, sőt annak a hitelezők által követelt előfeltételét képezte. De a kötött devizaforgalomnak nem is lehet célja a fizetési mérleg deficitjének kiegyenlítését elősegíteni, hiszen az illetékesek jól tudják, hogy a mérleg egyetlen befolyásolható tételének, a külkereskedelmi szaldonak lehető befolyásolása a fenti kereskedelempolitikai rendszabályok útján már megtörtént. A kötött devizagazdálkodásban beszolgáltatott idegen fizetési eszközök vagy a kötelező bejelentésből, vagy árúexportból származnak. Az előbbi forrás jelentősége csekélyebb és csak egyszer alkalmazható.⁶⁾

Az árúexportból származó fizetési eszközök pedig, ha a külkereskedelem *aktív*, amúgy sem fordíthatók másra, mint külföldi fizetési kötelezettségek teljesítésére (a ma teljesen jelentéktelen külföldi befektetésektől eltekintve), ha pedig *passzív*, akkor, ismételjük, az újabb megkötések révén csak a külkereskedelem *volumene* csökken. Nagymértékű csökkenés mellett persze a passzívum összege is csökkenhet, hiszen *ma az egész ma-*

⁶⁾ A kötött devizaforgalom első 14 hónapja alatt Magyarországon ezuton 31 millió pengőt vettek igénybe.

gyar behozatal kevesebb, mint az 1928. év külkereskedelmi passzívuma.⁷⁾

Fennáll még a kérdés, nem alakult volna-e kedvezőtlenebbül a külkereskedelem e megkötések híján? E kérdésre már feleltünk: *a kereskedelem önmaga szabályozta volna magát.* Külföldi hitel nemlétében addig csökkentette volna a behozatalt, amíg a fizetési mérleg egyensúlya helyre nem áll. Ha ugyanis a külföldi fizetési eszközök iránti kereslet meghaladta volna a hazai fizetési eszközök keresletét a külföldiek részéről, ez a devizák árát fokozatosan emelte volna, úgy hogy mind több importőr tartotta volna irrentabilisnak külföldi áruk behozataltát. Ha a váltóárfolyam esésével arányban a belföldi árak is emelkednének, ez importcsökkentő hatás nem mutatkoznék. Azonban elmélet és gyakorlat bizonyítja, hogy ha a valuta esését nem követi infláció, ez esetben az árak arányos emelkedése nem következik be.⁸⁾ Ha eltekintünk másoldali mesterséges befolyásoktól, evidens, hogy a belföldi árak a valutaesés folytán oly mértékben drágulnak, amily mértékben az árú előállításában importcikkeknek szerepük van. Minthogy az import összeértéke csak töredéke a belföldi termelés értékének, az átlagos árnívó emelkedése százalékos arányban csak egy hányadát teszi a hazai valuta árfolyamcsökkenésének. A különbség tehát a szabad és a kötött devizagazdálkodás között nem a behozott és kivitt javak értékének arányában, nem is annyira mennyiségében mutatkozik, mint inkább az áruforgalom összetételében és sorrendjében. Szabad forgalomban e sorrendet a piacon pénzajánlat formájában jelentkező kereslet relativ nagysága határozza meg, a hatóságilag irányított devizaforgalomban azonban a természetes sorrend megbomlik és helyét elfoglalja a hatóságok akarata és az *érdekképviselések nyomása*, az *árúk* márkázását sok esetben az *exportőr és az importőr márkázása*. Itt nem fejtegethetjük, mily integráns része a mind emlegetettebb *tervgazdaságnak* a külkereskedelem ily teljes szabályozása. De ismételjük, hogy a mai abnormis „*kötött*” és normális „*szabad*” külforgalom között csak fokozati e tekintetben a különbség; a kormányok a külkereskedelmet idáig is szabályozták.

A *fizetési mérleg* szempontjából mindezek szerint a devizapolitikának alig lehet oly jelentősége, mint amilyenre való hivatkozással a kötött devizaforgalmat a legtöbb országban be-

⁷⁾ Sipos S.: *Gazdaságstatisztikai adatok.* Melléklet a *Magyar Statiszt. Szemle* 1932. X. számához 34—36. l.

⁸⁾ Hogy egyéb példát ne említsünk, hivatkozunk az *angol, svéd, dán,* stb. árindexre, amely nem követte az arany és a külföldi valuták értékemelkedését. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, hogy az árak nem csupán *pénzoldalról*, hanem *áruoldaltól* is befolyásolhatók.

vezették. Minthogy a fizetési mérleg egyesíti magában a külke-
reskedelmi és valutáris problémákat, minde szempontból te-
kintve sem szabad a deviza-kényszergazdálkodástól jelentős ha-
tást várni. Azonban — már csak azokra a pénzügyi szakértőkre
való tekintettel is, akik a rendszabályok kialakításában részesek
— evvel nem érhetjük be és újból meg kell vizsgálnunk, van-e
mégis valamely *lényeges*, konkretizálható hatása e rendszernek,
a hivatalosan is elismert kényszerűen *káros* hatásoktól elte-
kintve? E hivatalos álláspont szerint a devizaforgalom szabá-
lyozásának egy főcélja a *hazai pénz értékállásának*, külföldi
paritásának és ezzel együtt belföldi vásárlóerejének megóvása.
A *belső vásárlóerőről* már kimutattuk, hogy — infláció híján —
szabad devizaforgalomnál sem befolyásoltatnék a valuta esése
által nagyobb mértékben, mint kötött forgalomnál. *Infláció* ese-
tén pedig az árnívó így is, úgy is emelkedni fog, az emelkedés
átlagos tempója sem befolyásolható, csupán — kis mértékben —
annak *ritmusa*. Ezt kiegészítjük azzal, hogy végül is valamely
pénz külföldi váltóárfolyamát is az határozza meg, hogy saját
országában, ahol egyedül érvényes, mit vásárolhatunk rajta? Ha
tehát a valutaromlást *semmitéle* infláció nem követi és a pénz-
piac annak veszélyét sem látja fennforogni, akkor amily mér-
tékben a valuta diszázsiója segítségével egy ország passzív szal-
dója a külfölddel szemben csökken, vagy a növekvő bizalom
segítségével függő kötelezettségei hosszulejáratuakká alakul-
nak át, oly mértékben csökkenthető, külső beavatkozás nélkül
is a valuta diszázsiója, sőt végül el is tűnhet.

Látjuk tehát, hogy a deviza- vagy aranyparitás helyreállí-
tásának nem előfeltétele a kötött és szabályozott devizafor-
galom, az helyreállhat (és a pénztörténetben számos esetben
helyre is állt) e rendszabályok nélkül is; és látjuk azt is, hogy
a devizakereskedelem megkötése épp e legsajátabb célját *nem*
is érheti el. Hiába állapítanak meg hivatalos devizaárfolyamo-
kat, ezek csak a belföldi kényszerforgalomban érvényesek, a
külföldi árfolyamokra és a nyomukban kialakuló belföldi ma-
gán- (vulgo: *zug*) árfolyamokra befolyással nincsenek. Hiába
szűnik meg a külföldi tőzsdéken, valamint a belföldön kialakuló
magánárfolyamok jegyzése, ha a paritás számításának alapjául
szolgáló *arany* továbbra is jegyeztetik. De még ha az arany sza-
bad áralakulása is felfüggesztetnék, amiről nem tudjuk, lehet-
séges-e, ez ismét csak a belföldi hivatalos értékelésre gyako-
rolna befolyást, a fontosabb külföldire azonban nem. Sőt le-
hetséges, hogy a devizaforgalom újból való felszabadítása ese-
tén, minthogy a devizák kínálata-kereslete nem változnék, meg-
szerzésük lehetősége pedig növekednék, a velejáró kockázat
azonban csökkenne, a *diszázsió is csökken*. Így a közelmúltban
az *osztrák* pénzügyi kormányzat — felismervén a fent elmon-

dottak helyességét — tette meg a döntő lépést a devizaforgalom felszabadítása és a schilling árfolyamcsökkenésének elismerése felé, ennek ellenére azonban ez idő óta az osztrák pénz a nemzetközi tőzsdéken inkább valamivel szilárdabban fekszik. E ténynek ugyan egyéb okai is lehetnek, de állításunkat mégis inkább alátámasztják, semmint cáfolják.

Mindezekben igazolni kívántuk, hogy a devizaforgalom megkötése a kontemplált célok bármelyikének: a külkereskedelmi- és a fizetési mérleg deficitje csökkentésének, a kültartozások kiegyenlítésére szolgáló külföldi fizetési eszközök megszerzésének, a pénz értékállandóságának még csak megközelítésére sem bizonyult megfelelő eszköznek. Mégis a magángazdaságba történő e fokozott belenyúlásnak mélyreható következményekkel kell járnia. Fentebb már érintettük a kérdést, amikor rámutattunk arra, hogy a kötött devizaforgalom növeli a hatósági és politikai befolyást a külforgalom sorrendjére, összetételére és a cégek kiválasztására. Tudjuk, hogy a magyar devizagazdálkodás is nagyjából azon a rendszeren épül fel, hogy az árúexportőr tartozik az ezuton birtokába jutott devizával a Nemzeti Banknak elszámolni, míg az importőr a szükséges idegen fizetési eszközöket a Nemzeti Bank útján szerezheti meg. Ily módon a külkereskedelemre már eddig is erős befolyást gyakorlott állami szerveken felül a Nemzeti Bank is minden szempontból döntően befolyásolja a külforgalom alakulását. Természetes, hogy tekintettel kell lennie a külállamok hasonló törekvéseire, ez azonban a belső gazdaság szempontjából a fenti állítás helyességét nem érinti. A devizaközpont intézménye Magyarországon sem ismeretlen,⁹⁾ a kiviteli és behozatali engedélyek rendszere pedig számos cikkre vonatkozóan idáig is fennállott;¹⁰⁾ a mai rendszer alapjában nem új, hanem egy régebbinek felújítása, illetőleg teljesebb kiépítése. Külömbőség a célkitűzésben van: a közelmúlt korlátozásai inkább *termelés*-politikai céllal történtek, a maiak inkább *valutapolitikai* céllal. Míg azonban az előbbi célok, vagyis egyes termelési ágak támogatása más ágak, illetőleg a fogyasztóközönség rovására, ezuton megközelíthetők voltak, valutavédelemre ily módon, mint már kifejtettük, nem sok a remény.

Még egy lényeges pontban tér el a kötött devizaforgalom rendszere a külkereskedelmi engedélyek rendszerétől. Az utóbbi együtt járhat ugyan kötött devizaforgalommal, de lehetséges úgy is, hogy az engedélyes tetszése szerinti helyen és árfolya-

⁹⁾ Sidó Z. és Nemeshegyi T.: Forgalmi korlátozások; Kállay Z.: Devizaközpont. Közgazdasági Enciklopédia I. és II. köt. Budapest, 1930.

¹⁰⁾ A behozatali korlátozások felsorolását l. többek között Magyar Gyáripar, 1932. II. sz.

mon szerzi be a szükséges devizát. A kötött devizaforgalomnál a hangsúly azon van, hogy deviza csak a Nemzeti Bank vagy más központi szerv engedélyével szerezhető meg. Ennek pedig csak akkor van lehetősége, értelme, ha a Nemzeti Bank *alacsonyabb* árfolyamon veszi és adja el a külföldi fizetési eszközöket, mint a szabad piac árfolyama. Ez eljárás tehát rokon a külkereskedelmi engedélyek és általában a vámok említett hatásával: bizonyos rétegeket (akiknek a devizákat a külföldi szabad tőzsdéken kialakultnál olcsóbb hivatalos árfolyamon adja el) a Bank kedvezményben részesít más rétegek rovására (akik a devizákat a hivatalos árfolyamon beszolgáltatni tartoznak). Hogy az utóbbiak az árfolyamvesztésüket többnyire *másokra hárítják át*, a tényen nem változtat.

Gazdaságerkölcsei szempontból azonban a kötött devizarendszer nagyobb rokonságot mutat fel az engedélyek rendszerével, semmint a vámokéval. A vámok egyes termelési, foglalkozási *kategóriákat* részesítenek előnyben mások rovására, e kategóriákon belül azonban mindenkinek legalább is joga van (ha nem is mindig gazdasági lehetősége) ez előnyökkel élni; az engedélyek rendszerében a hatóságok döntenek el, hogy e kategóriákon belül is mely egyének, cégek részesüljenek a kedvezményben, *Rassay Károly* kifejezésével új „*deviza-arisztokrácia*” alakul, többé nem elsősorban a verseny dönti el, ki exportáljon-importáljon, hanem a legkülömbözőbb befolyásolások rendszere. Könnyű feladatunk volna itt a kritikától való tartózkodásunk mellett is a szakemberek, testületek, irodalom, sajtó súlyos bírálatainak idézése, ez azonban mellékvágányra terelne. Nem a visszasságok kritikájára törekszünk itt, hanem annak kimutatására, hogy ily emberfeletti (mert: emberek feletti) hatalommal felruházott funkció soha, sehol — többnyire csak post festa kiderülő — visszasságok nélkül nem képzelhető. De az elmondottak után azt is szükségtelen részletesen kimutatnunk, hogyan vonja az egyik megszorító intézkedés maga után a másikat, hogyan alakul ki egyik állami külkereskedelmi szerv, intézmény a másik mellett, hogyan terebélyesedik a bürokratizált külkereskedelem áttekinthetetlenül szövevényes, megfelelően költséges, de még sokkal károsabb rendszere, amelyre immár az sem mondható, hogy benne a Nemzeti Bank politikától mentesen intézi a devizaforgalom és az engedélyek ügyét, minthogy az már a *minisztériumok, tárcaközi bizottságok, állami export-intézetek, clearinghivatalok, kompenzációs irodák* stb. hatáskörébe tartozik és aki nem akar lemaradni a küzdelemben, részesedni kíván a *monopóliumban*, be akar kerülni a „*numerus clausus*” sáncai közé, az kénytelen a gazdasági és politikai befolyásolás minden eszközével élni. Ez nem magyar specialitás, logice semelyik országban sem képzelhető el másképp, amely e

rendszer alapján rendezkedett be, aminek igazolására — az el-
telt 20 év után — itt újabb adatokat felhozni felesleges.

Mindeddig devizarendszerünknek csupán hátrányaira sikerült rámutatnunk, amelyek az érdekeltek és az illetékesek előtt sem ismeretlenek. De sokkal könnyebb egy rossz rendszert felépíteni, mint a mai nehéz helyzetben annak lebontásához kezdeni, holott kétségtelen, hogy ez a legcsekélyebb javulásnak is előfeltétele. Kik károsodhatnak a mai rendszer lebontása miatt és így kik szegülhetnek annak ellene? Elsősorban természetesen az említett „deviza-arisztokrácia“, a *Kereskedelmi Kamara* által is támadott „siberszindikátusok“;¹¹⁾ másodsorban a *kompensációs forgalom* monopóliumában részes bankok és más vállalatok. Igaz, hogy azok oly szorosan összeforrottak az ország gazdasági életének minden megnyilvánulásával, hogy végeredményben még így sem érdekük egy, a forgalmat bénító rendszer fenntartása. De közvetlen érdeke a mai állapot fenntartása azoknak az importőröknek, akik a behozatalhoz szükséges külföldi fizetési eszközöket a tényleges árfolyamnál lényegesen olcsóbban szerezhetik meg. E különbözetet, mint mondtuk, az exportőr fizeti meg, aki a tulajdonába jutott devizákat a hivatalos árfolyamon kénytelen a banknak eladni. Így a gazdaságpolitika egyidejűleg két egymással ellentétes gyakorlatot folytat. Egyrészt az adó-, vám- és termelési politika segítségével a kivitt támogatja a behozatal és a belföldi fogyasztás költségére, másrészt ugyanakkor — ahogy *Éber Antal* mondomta,¹²⁾ az exportdeviza beszolgáltatási kötelezettsége által kivitelünket 30%-kal pónalizálja és az importot ugyanennyivel premizálja. Ezáltal a minden támogatás ellenére (vagy: folytán) amúgy is katasztrófálisan csökkent kivitelünk újabb akadályba ütközött, és az exportőrök, hogy az árfolyamvesztésüket némi-kép pótolják, a termelőknek már idáig is csak dömping-árakon kivihető exportcikkeinkért az eddigénél is kisebb, az önköltséget korántsem fedező árat voltak kénytelenek megajánlani. E módszer — mint kifejtettük, valutáris szempontból eredménytelen, a forgalmat drágítja és a vele összefüggő bürokratikus nehézségek révén sok esetben szinte lehetetlenné teszi. Hogy egyebet ne említsünk, a *kompensációs* eljárások, valamint általában a nagy diadallal fogadott, a legutóbbi napokban pedig hivatalosan is megtagadott, *clearing-szerződések* segítségével a külkereskedelem jelentékeny része a legprimitívbb *csere-kereskedelem* korszakába süllyedt vissza. Idáig azonban — legalább papirosan — az egyensúlyhelyzet fennállt olyképen, hogy ismeretes volt, ki kapja a kedvezményt és — legalább közvetlenül

¹¹⁾ 1932. okt. 9.

¹²⁾ Közgazdasági Szemle 1932. 527. l.

— ki fizeti azt? A decemberi *export-prémium* rendelet óta azonban, amelynek alapján a mezőgazdaságnak a „*belföldi*” és „*külföldi*” pengő különbözete, vagy legalább annak egy része, a kivitel támogatására vissza fog téríttetni, ez az egyensúlyhelyzet is megdőlt. Még nem láthatjuk, hogyan fog e rendelet alapján a praxis kialakulni? Egy azonban bizonyos: vagy az importőröknek kell a hivatalos árfolyamokhoz képest felárat fizetniük a devizákért, hogy abból az export-prémium fedezhető legyen. Ez esetben a Nemzeti Bank — legalább is gyakorlatban — letér a stabil pengő alapjáról. Vagy, ami valószínűbb, az export-prémium, amely talán a szintén hivatalosan elítélt, de újra visszaállított, sőt fokozott *boletta* helyét van hivatva elfoglalni, más *adókból* lesz fedezendő, amihez a mondottak után megjegyzést tenni felesleges. Ez kétségtől úgyes megoldás a mezőgazdaság támogatására, kivált, miután az a megoldási mód, amely szerint ahelyett, hogy a mezőgazdaság visszakapja egy részét annak, amit tőle elvettek, ez összeget *már eleve ne is vegyék el tőle*, illetékes helyen eddig konszideráció tárgyát nem képezte.

Mindezek után legvégül egy kérdésre kell még válaszolnunk: hogy lehet az, hogy azokban a külállamokban, amelyekben a mienkhez hasonló deviza- és általában kereskedelmi korlátozások rendszere fennáll, a termelés, a forgalom nem szűnt meg teljesen, hanem — ha csak a mai szűk keretek között is — az embereknek még mindig nem megvetendő százaléka végez gazdasági munkát? Hogyan küzd meg a termelés a közterhek, a bürokratikus tilalmak és parancsok, valamint a földmonopólium (amelyre e cikkünkben nem térhettünk ki) együttes akadályversenyével? Ez egy kérdésre adósok maradunk, minthogy annak tisztázására már nincs terünk, másrészt pedig az nem csupán közgazdasági, hanem legalább oly mértékben társadalomtudományi, sőt lélettani kérdés is. A *struggle for life* ereje minden akadályon keresztül hajtja az embereket a mindennapi kenyér megszerzésére. A *külállamok* példája azonban azt mutatja, hogy amennyiben a gazdasági munka ott még folyik, az nem a kormányzati intézkedések *segítségével*, hanem inkább azok *ellenére* folyik, sőt sok esetben addig és oly mértékben folyhatik, amily mértékben a gazdasági alanyok a hatóságok rendelkezéseit, a törvények és rendeletek parancsait és tilalmait nem tartják be, megkerülik.

De bármily helytelen valamely rendszer, bárhogyan akadályozza a termelőerők érvényesülését, ha a gazdasági élet benne kénytelen-kelletlen berendezkedett, a dolgok tehetetlenségi ereje a változtatást rendkívül nehezíti. Azok, akik a rendszernyújtotta monopóliumokat — jogiakat, vagy gazdaságiakat — élvezik, *Henry George* szavaival élve, tudják, hogy mi

forog kockán, és teljes szervezettséggel küzdenek a rendszer fennmaradásáért, míg velük szemben csupán az amorfi tömeg, amely sok esetben maga követeli a káros intézkedéseket, velük szemben csupán a mindenki, vagyis senki érdeke áll. Célkitűzésünket túlhaladja e helyen az arra adandó válasz: hogyan kell e rossznak bizonyult rendszert lebontani. De minden gyógy-módnak előfeltétele a helyes diagnózis. Ehhez kívántunk sorainkkal hozzájárulni. A devizakérdés nem primär probléma, hanem folyománya alapvető strukturális bajoknak. Azt reméljük azonban, hogy a módszer, amellyel e kérdést tárgyaltuk, alkalmas arra, hogy az Olvasó annak alapján a közgazdaság más problémáit is újból, előlről végiggondolja.

Major Róbert.

Az Első Magyar Általános Biztosító Társaság április 22-én tartotta 1932. üzletévi rendes közgyűlését, amely az 1932. üzleti év nyereségét 209.575 P 25 f.-ben, az osztalékot pedig 8.— pengőben állapította meg.